

УДК 329

Received 14 April 2017

Received in revised form 24 May 2017

Accepted 21 June 2017

Токовенко О.С.

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

СУБ'ЄКТНІСТЬ ПОЛІТИЧНОГО ПІЗНАННЯ: ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

У статті досліджено специфіку виокремлення політичної гносеології, політичної епістемології і політичної когнітології як напрямів проникнення суб'єкта пізнання у сутність політичних явищ та процесів на дометодологічному рівні. Підкреслюється, що класична і некласична теорія пізнання проклали шлях до сучасного наукового розуміння дослідної методології та загальноприйнятих стандартів наукової новизни. Сконцентровано увагу на формуванні одновимірних політичних поглядів на політичне пізнання як рефлексивного відображення політичного світу в певний період часу актуальними засобами пізнання. Наголошується, що актуалізується питання значущості класичних напрямів пізнання, моноідеологічних і монодоктринальних структур політичного світосприйняття. Стверджується, що умовах інформатизації та зростання значення машинних інтелектуальних систем у практиках здобуття нових знань потребує з'ясування проблема значення штучного інтелекту та позалюдських систем мислення для політичного пізнання майбутнього. Обґрунтовано, що наукова парадигма мислення визначає стандартні вимоги до ефективності та результативності політичної діяльності. Розглянуто значення частини політичного пізнання, яка може не відповідати критеріям природничої або технічної науковості.

Ключові слова: політична гносеологія, політична епістемологія, політичне пізнання, еволюційна епістемологія, сцієнтизація, суб'єкт пізнання.

Токовенко А.С., Субъектность политического познания: гносеологическое измерение

В статье исследована специфика выделения политической гносеологии, политической эпистемологии и политической когнитологии как направлений проникновения субъекта познания в сущность политических явлений и процессов на дометодологическом уровне. Подчеркивается, что классическая и неклассическая теория познания проложили путь к современному научному пониманию исследовательской методологии и общепринятых стандартов научной новизны. Сконцентрировано внимание на формировании одномерных политических взглядов на политическую познания как рефлексивного отображения политического мира в определенный период времени актуальными средствами познания. Отмечается, что актуализируется вопрос значимости классических направлений познания, моноидеологических и монодоктринальных структур политического мировосприятия. Утверждается, что условиях информатизации и рост значения машинных интеллектуальных систем в практиках получения новых знаний требует выяснения проблема значение искусственного интеллекта и вне человеческого систем мышления политического познания будущего. Обосновано, что научная парадигма мышления определяет стандартные требования к эффективности и результативности политической деятельности. Рассмотрено значение части политического познания, которая может не соответствовать критериям естественной или технической научности.

Ключевые слова: политическая гносеология, политическая эпистемология, политическое познания, эволюционная эпистемология, сциєнтизации, субъект познания.

Tokovenko O.S., Subjectivity of political knowledge: gonoseological dimension

The article explores the specifics of the separation of political gnoseology, political epistemology and political cognition as directions of penetration of the subject of knowledge into the essence of political phenomena and processes at the methodological level. It is emphasized that the classical and non-classical theory of cognition has paved the way for a modern scientific understanding of experimental methodology and generally accepted standards of scientific novelty. The attention is focused on the formation of one-dimensional political views on political cognition as a reflective reflection of the political world in a certain period of time by the actual means of cognition. It is emphasized that the question of the significance of the classical directions of cognition, mono-ideological and monodocrynyh structures of political world perception is actualized. It is argued that in the conditions of informatization and the growth of the importance of machine intelligence systems in the practice of obtaining new knowledge, it is necessary to find out the problem of the value of artificial intelligence and non-human systems of thinking for political knowledge of the future. It is substantiated that the scientific paradigm of thinking defines standard requirements for the effectiveness and efficiency of political activity. Considered the importance of part of political knowledge, which may not meet the criteria of natural or technical scientific.

Keywords: political gnoseology, political epistemology, political cognition, evolutionary epistemology, scientisation, subject of cognition.

Постановка проблеми

Пізнання політичного світу виступає складним завданням, оскільки, у фокусі дослідника перебуває широке коло надскладних феноменів. Відокремлення предметної площини політики від решти суспільного життя. У багатьох випадках втрачає свою обґрунтованість через взаємовплив соціальних процесів. Важливою проблемою виступає залученість самого дослідника у конкретні політичні події, його ідеологічні та ціннісні настанови. Стан досліджень політичного знання і пізнавальних зусиль як інтегрованої практики наукових і прикладних досліджень визначається станом дисциплінарного розподілу проявів пізнання у суспільній діяльності. Звідси виокремлюють політичну гносеологію, політичну епістемологію і політичну когнітологію як напрями проникнення суб'єкта пізнання у сутність політичних явищ та процесів на до методологічному рівні. Пізнання проблем «політичного гнозису» і «політичної епістемі» має здійснюватись в рамках одного програмного дослідження.

Класична і неklasична теорія пізнання проклали шлях до сучасного наукового розуміння дослідної методології та загальноприйнятих стандартів наукової новизни. Однак, перед

політичною теорією сучасності стоїть завдання інтеграції різнорідних дисциплінарних підходів в рамках спільного орієнтиру науковості та адекватного інструментарію для оцінки наукових результатів.

Аналіз публікацій. Тему соціальної зумовленості пізнання порушували такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як В. Ткаченко [2], Ю. Яковенко, А. Яковенко [9], М. Ярмо [10], А. Б'юканан [11]. Ними були розглянуті Епістемологічний скептицизм в основі економічної політики, громадської думки в контексті соціальної епістемології, Онтологія знання та епістемологія, політичний лібералізм та соціальна епістемологія. Поряд з цим, існує потреба ідентифікації особливостей гносеологічного виміру суб'єктності політичного пізнання.

Метою статті є встановлення особливостей суб'єктів політичного пізнання як окремої сфери знанієвої діяльності. Завданням статті є виокремлення етапів становлення політичного пізнання.

Основний зміст

В рамках сучасної політичної науки статус субдисциплін мають як політична психологія, так і політична філософія і політика, що свідчить про використання одночасно і

експериментальних емпіричних методів так і про використання абстрактних та фундаментальних положень. За таких умов поняття політичного знання потребує реіфікації, очищення. Саме через встановлення значення компоненту політичного в усіх дисциплінарних підрозділах. Історія політичного вчення формує одновимірний політичний погляд на політичне пізнання як рефлексивне відображення політичного світу в певний період часу актуальними засобами пізнання, однак, в умовах зростання інформаційного і комунікаційного забезпечення політики виникає потреба у своєрідній інвентаризації пізнавальних засобів та їх впливу на контекст політичної думки. Звідси, ваговим завданням даної монографії є виявлення специфіки взаємодії політичних і гносеологічних праць у соціально-філософській традиції. Політико-філософська традиція свідчить, що великі надбання у політичному пізнанні здійснювалися тими філософами і мислителями, які мали і гносеологічні і політичні доробки. Ця властивість потребує аналізу детермінації двох площин пізнавальної діяльності, а також встановлення еволюції думки щодо політичних і гносеологічних проблем у світовій історії філософії. Також потребує уваги питання можливості встановлення генеалогічних зав'язків між різними етапами гносеологічного політичного пізнання.

Як відзначає український політолог В. Кривошеїн, політична наука має мультипарадигмальний статус [1], звідси одним з важливих завдань є визначення статусу пізнання у розвитку політичної теорії. Відображення політичного світу у розробках мислителів XVIII–XIX століття невіддільне від світських і теологічних доктрин та світських ідеологічних систем, які визначили ідеологічні політичні партії загалом ідейний спектр політичних сил у багатьох країнах світу у XX і XXI століттях. На цій основі актуалізується питання значущості класичних напрямів пізнання, моноідеологічних і монодоктринальних структур політичного світосприйняття. Згадуючи стандарти сучасного наукового знання і наукової методології

сучасності важливим аспектом є визначення змісту природничо-наукової парадигми пізнання політичного світу як джерела стереотипів дослідної діяльності та предметної означуваності політичного світу. В умовах мультипарадигмальності та мультидисциплінарності політичне знання викликає зацікавлення чинників упорядкування та універсалізації та стандартизації підходів до визначення наукової проблемності та прогнозованості наукових результатів у цьому контексті. Прикладний інтерес становить орієнтаційна місія політичної епістемології як окремої дисципліни політико-теоретичного циклу та її значення для наукових методологій, які використовуються у сучасних політологічних дослідженнях.

В умовах інформатизації та зростання значення машинних інтелектуальних систем у практиках здобуття нових знань потребує з'ясування проблема значення штучного інтелекту та позалюдських систем мислення для політичного пізнання майбутнього. Епістемологічна парадигма політичного знання потребує уточнення у частині поширення біолого-еволюціоністських принципів на добір політичних концепцій і теорій (див.: [3], [4]). Істотне значення для розуміння процесу сучасної політичної науки відіграє пошук альтернативних і неklasичних підходів до мислення і вивчення політичної реальності (див.: [5]). Некласичні підходи до визначення політичної реальності формують безліч нестійких та нелінійних альтернатив, які визначають особливі сценарії і траєкторії розвитку політичних досліджень. У переліку нових альтернатив чільне місце посідає політичний постмодерн, як сукупність концептуальних умов для авторського незалежного розуміння політичної дійсності та продукування нетрадиційних і нетривіальних висновків стосовно змісту політики як текстуальної реальності. Особливе значення для політичних досліджень становить синергетика яка формулює можливість поєднання несумісних принципів та способів тлумачення дійсності. Особливо це актуально для опису діяльності складних систем.

Методологічний і рефлексивний дискурс сучасних політичних наук спрямований на формування загальної матриці для перспективних і прикладних досліджень. Специфікою політичного знання у XXI столітті є, як і раніше, синтез всіх наукових методологій, які можуть надати нові вірогідні знання. Тому потребує вивчення епістемних засад міждисциплінарної матриці сучасної політичної науки глобального рівня у контексті концепції сталого розвитку та глобального порядку денного.

Як свідчить розглянутий матеріал, класичний період політичного пізнання визначають традиційно напрями постановки проблеми наукового пошуку суб'єкто-центричний пізнання як гносеологічний принцип в загальних рисах означає пізнання політичного світу як осягнення предметів і феноменів на основі внутрішнього бачення і принципів організації мислення людини починаючи з Рене Декарта і Френсіса Бекона, визначилися обмеження політичного пізнання на основі обмеженості загальної діяльності із здобуття знань цими обмеженнями стали сутність та природа структур пізнання якими є апіорні форми чуттєвості та інше. Іншим напрямом обмежень є недосконалість світосприйняття та чуттєвості людини. Провідною рисою класичних орієнтирів політичного пізнання стало зведення політичного пізнання до загально-гносеологічних принципів і процедур. Ідеалістичні концепції Платона та емпірична логіка Аристотеля засвідчили, що інструментарій пізнання можуть серйозно вплинути на впорядкування політичних знань. Концепція ідеальної або оптимальної держави у творах античних мислителів стала відображенням кінцевої природи гносеологічних практик обмеженості пізнання певним горизонтом.

Період Середньовіччя встановив, що обмеженість суб'єктивної класичної гносеології може бути подолана зверненням до духовних практик пізнання і обґрунтування істини. Звернення до духовних цінностей і орієнтирів істотно уповільнило розробку уточнюючих концептів, щодо політичного світу і утворюється певний цикл форм правління на

основі аристотелівських і платонівських побудов. Їх розвиток та якісне перетворення стали можливими на основі антропоцентризму філософії гносеології ренесансу і нового часу.

Пізнання політики на основі класичної гносеології забезпечила не лише просування знання, як суб'єктоцентрованої діяльності але й дозволу постулювати самодостатність та автономію політичної теорії. Політичні та гносеологічні твори мислителів минулого та нового часу стали одним з перших проявів застосування фундаментальних практик пізнання на предметному полі політики. Твори Томаса Гоббса у яких створюється механістична картина світу призвели до застосування принципів пізнання для побудови концепції левіафана як держави механістичного типу. Сенсуалізм Джона Локка дозволив тлумачити суспільний договір і природний стан на основі прагматичних утилітарних потреб людини поза межами абстрактних ідейних побудов. Гносеологічний фундаменталізм Іммануїла Канта дозволив обґрунтувати проект космополітичної держави майбутнього. Навіть за умови, що підстави для такої надструктури глобального рівня у XVIII столітті не існувало.

Чинник політичного активізму і дії у політичному пізнанні розкритий в межах встановлення республіканської форми правління в період Великої Французької революції та війни за незалежність у США. Політичне невпізнання Просвітництва спричинило появу прямого впливу практик пізнання на політичну дійсність. Створений за напрямками уможлидних ідейних концепцій, політичний лад стає критерієм істинності політичного пізнання та реалізацією міркувань. Зокрема, консерватизм як реакція на революційне політичне перетворення є зворотний шлях політичного пізнання, взаємодії політичного пізнання і політичної реальності. Ними є концепції Георга Гегеля який реагує на встановлення конституційної Пруської монархії як на перемогу абсолютного духу. Монодоктринальне політичне пізнання виокремилося у проникненні ідеологічних настанов до політичних рішень та ототожнення наукового і ідеологічного знання.

Коли політичне знання стає ідеологічним, його зміст спрямований не на пошук нового знання, а на виправдання існуючої концепції. Ідеологізоване політичне знання визначає відповідний тип мислення і його результати, які надають політичному світу певну сукупність смислів та ознак.

Моноідеологічне політичне мислення за своєю природою виходить за межі класичного суб'єктного мислення та набуває рис теологічної гносеології. Стає властивою колективному суб'єкту визначення смислів та значень політичного світу. Природничо-наукова парадигма політичного, наукового і прикладного світосприйняття поставила питання про належність практик політичного пізнання до світу перетворювальної індустрії або до світу гуманістичного осягнення дійсності. Стандартизація та перетворюваність політичної діяльності виправдовує природничо-науковий емпіричний підхід до політичного пізнання. Наукова парадигма мислення визначає стандартні вимоги до ефективності та результативності політичної діяльності. Поряд з цим предметна теологічна схема природничо-наукового пізнання є продовження гносеології суб'єкта яка не враховує позитивістська інтерпретація істини може поставити під сумнів природничі наукові побудови, через те, що сукупність їх припущень може не задовольняти критерії версифікації в верифікації виходити за межі раціонально-критичної апробації положень епістемічного типу. Політична епістемологія, к реакція на природничо-наукову картину світу з точки зору особливостей політичного буття і пізнання реалізує свою орієнтаційну місію щодо методології політичних наук саме через додавання до числа природничо-наукових нормативів способів визначення істини і набуття наукових результатів альтернативні підходи та практики пізнання (див.: [8]).

Визначення проблемності в рамках наукових політологічних досліджень набуває не лише характеру наслідування, але і епістемічної експертизи певних положень і концепцій. Політична епістемологія може здійснювати добір методології відповідно до специфіки

предметного поля та світоглядних і навіть ідеологічних особливостей суб'єкта пізнання.

Штучний інтелект виступає особливою концепцією стандартизації та впорядкування політичної діяльності зведення її до набору процедур, які є незмінними та відповідними кібернетичним моделям схемам відповідей і реакцій. Штучний інтелект є перспективою узагальнення та об'єднання різномірної статистичної інформації про політичний світ та формування аналітики для прийняття рішень. Водночас досі невирішеним є питанням цінностей і моралі які можуть бути закладені у діяльність штучного інтелекту.

Альтернативні способи політичного пізнання демонструють великий набір потенційних можливостей, як розширення предметно-проблемної сфери так і застосування нових методологій. Однак, слід розуміти, що постмодерна політична теорія або постмодерністське мислення і політичні дослідження все ще потребують своєї апробації через наявність скептичного ставлення всередині наукової спільноти такий стан утворюється через неможливість емпіричної стандартизації постмодерних практик політичного пізнання. Подібна ситуація складається і стосовно синергетики, яка оперує поняттями системи, яка також отримує низку критичних зауважень у постмодерному світі. Міждисциплінарна матриця сучасної політичної науки потребує поєднання новітніх і традиційних принципів політичного пізнання на основі конвенційного усвідомлення подальших результатів наукової і прикладної політичної діяльності в сфері досягнення політичного освіту.

Визначення проблем наукового пізнання предметної сфери політики детермінується не лише політичними процесами, але й станом суспільства (див.: [8]). Природничо-наукова парадигма реалізує дослідний шлях наукового пізнання, який склався за доби науково-технічної революції. Перетворення науки на самостійну і самодостатню сферу життєдіяльності суспільства породжує низку наслідків для політичного пізнання, зокрема це вимоги технологічності, стандартності, проектного менеджменту, чіткого визначення

результатів та наукової новизни (див.: [7]). На відміну від політичної гносеології, політична наука оперує лише підтвердженими даними і спирається на встановлені факти політичної дійсності. Водночас природничо-наукова парадигма висуває перед політичними пізнанням низку викликів. Оскільки політичні дослідження не можуть повністю корелюватися з політичною реальністю, дослідні засоби лише частково можуть квантифікувати різноманіття і багатовекторність політичних явищ. Дискусія щодо науковості результатів суспільних наук межує із визначенням буденного і ненаукового знання. Оскільки в політичній сфері наявний прикладний аспект реалізації політичних рішень і діяльності, частина політичного пізнання може не відповідати критеріям природничої або технічної науковості. Водночас поза пізнанням політичних процесів, поза квантифікацією, збиранням та інтерпретацією емпіричних даних залишається одним з провідних способів осягнення природи політичного, навіть через фільтри сциєнтистської свідомості.

Статус сучасних наукових досліджень також перебуває у фазі трансформації. Демар-

кація між науковим і ненауковим знанням формулюється в інституційних і конвенційних термінах (див.: [6]). Отже, суб'єктність пізнання залежить від рівня розвитку наукової спільноти та суспільних інститутів, які впорядковують цю діяльність. Якщо політико-гносеологічні підходи допромислової доби визначали політичну сферу відповідно до засобів суб'єкта пізнання, то за доби науково-технічної революції політичний світ впорядковується відповідно до позитивістської рамки прогресистського світогляду.

У сучасний період теорія постмодернізації політичного світу лише проходить своє становлення. Лише мінливість і розбіжність напрямів розвитку суспільно-політичних феноменів ідентифікує синергетична парадигма. Звідси, сциєнтизація політичного пізнання не є завершеним і ціннісно обґрунтованим процесом. Політичне пізнання залишається особливою практикою знанняєвої діяльності людини, яка поєднує його соціальний і дослідну діяльність. Перспективами подальшого розгляду теми, порушеної у даній статті є розгляд співвідношення політичного пізнання з іншими видами соціального пізнання.

Бібліографічні посилання

1. Кривошен В.В. Проблема мультипарадигмальності політичної науки. *Науковотноретичний альманах «Грані»*. 2000. № 3. С. 105–107.
2. Ткаченко В. А. *Епістемологічний скептицизм в основі економічної політики в Україні* : монографія. Дніпропетровськ : Монолит, 2014. 263 с.
3. Токовенко О. С. Еволюційна міждисциплінарна програма дослідження когнітивних систем. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2011. Вип. 2. С. 401–408.
4. Токовенко О. С. Еволюція політичної реальності: методологічні основи дослідження. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія*. 2011. Т. 19, № 21(2). С. 85–89.
5. Токовенко О. С. Наукове пізнання політичної реальності як еволюційний процес. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія*. 2013. Т. 21, вип. 23(1). С. 3–8.
6. Токовенко О. С. Політична епістемологія: трансцендентальний та еволюційний виміри. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2013. Вип. 5. С. 69–72.
7. Токовенко О. С. Політична картина реальності: еволюційно-епістемологічний підхід. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2012. Вип. 3. С. 156–162.
8. Токовенко О. С. Трансформація концептуальних засад політичної науки у культурно-історичному контексті. *Науковотноретичний альманах «Грані»*. 2013. № 8. С. 65–70.
9. Яковенко Ю., Яковенко А. Ідентифікація громадської думки в контексті соціальної епістемології. *Психологія і суспільство*. 2013. № 1. С. 48–56.
10. Ярмо М. І. Онтологія знання та епістемологія світу музики: знаннєві орієнтири сучасного теоретичного музикознавства. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Мистецтвознавство*. 2011. № 1. С. 3 – 11.
11. Buchanan A. Political Liberalism and Social Epistemology. *Philosophy & Public Affairs*. Vol. 32. No. 2 (Spring, 2004). P. 95 – 130.

References

1. Kryvoshein V.V. Problema multyparadyhmalnosti politychnoi nauky [The problem of multiparadigma of political science]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*. 2000. № 3. S. 105–107.
2. Tkachenko V. A. *Epistemolohichni skeptyzm v osnovi ekonomichnoi polityky v Ukraini [Epistemological skepticism in the basis of economic policy in Ukraine]* : monohrafiia. Dnipropetrovsk : Monolyt, 2014. 263 s.
3. Tokovenko O. S. Evoliutsiina mizhdystsyplinarna prohrama doslidzhennia kohnityvnykh system [Evolutionary Interdisciplinary Program for the Study of Cognitive Systems]. *Filosofia i politolohiia v konteksti suchasnoi kultury*. 2011. Vyp. 2. S. 401–408.
4. Tokovenko O. S. Evoliutsiia politychnoi realnosti: metodolohichni osnovy doslidzhennia [Evolution of Political Reality: Methodological Principles of Research]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriiia : Filozofia. Sotsiolohiia. Politolohiia*. 2011. T. 19, № 21(2). S. 85–89.
5. Tokovenko O. S. Naukove piznannia politychnoi realnosti yak evoliutsiinyi protses [Scientific knowledge of political reality as an evolutionary process]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriiia : Filozofia. Sotsiolohiia. Politolohiia*. 2013. T. 21, vyp. 23(1). S. 3–8.
6. Tokovenko O. S. Politychna epistemolohiia: transtsendentalnyi ta evoliutsiinyi vymiry [Political epistemology: transcendental and evolutionary dimensions]. *Filosofia i politolohiia v konteksti suchasnoi kultury*. 2013. Vyp. 5. S. 69–72.
7. Tokovenko O. S. Politychna kartyna realnosti: evoliutsiino-epistemolohichni pidkhyd [Political picture of reality: evolutionary-epistemological approach]. *Filosofia i politolohiia v konteksti suchasnoi kultury*. 2012. Vyp. 3. S. 156–162.
8. Tokovenko O. S. Transformatsiia kontseptualnykh zasad politychnoi nauky u kulturno-istorychnomu konteksti [Transformation of conceptual foundations of political science in the cultural-historical context]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*. 2013. № 8. S. 65–70.
9. Iakovenko Yu. Identyfikatsiia hromadskoi dumky v konteksti sotsialnoi epistemolohii [Identification of public opinion in the context of social epistemology]. *Psykhologhiia i suspilstvo*. 2013. № 1. S. 48–56.
10. Iarko M. I. Ontolohiia znannia ta epistemolohiia svitu muzyky: znannievi oriientyry suchasnoho teoretychnoho muzykoznavstva [Ontology of knowledge and epistemology of the world of music: the knowledge of the orientation of modern theoretical musicology]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriiia : Mystetstvoznavstvo*. 2011. № 1. S. 3 – 11.
11. Buchanan A. Political Liberalism and Social Epistemology. *Philosophy & Public Affairs*. Vol. 32. No. 2 (Spring, 2004). S. 95 – 130.